

Školní program proti šikaně

Gymnázium Turnov

Příloha školního programu prevence

Program prevence šikany slouží k zajištění bezpečnosti a ochraně zdraví studentů v průběhu vyučování, k vytvoření příznivého klimatu ve škole a k předcházení vzniku rizikového chování.

Program proti šikaně je vypracován na základě Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č. j. 22 294/2013-1 a Metodického doporučením k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, čj. 21291/2010-28, Metodického pokynu MŠMT proti šikaně 2016

I. Vymezení pojmu šikana

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky např. v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Rovněž se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu.

Stadia (zákonitosti vývoje) šikany:

1. **Ostrakismus** – nejnižší stupeň, forma potenciálně přítomná v každém kolektivu. Jedinec je vytlačen z kolektivu, je všemi ignorován, nikdo se s ním nebaví, mnohdy se přidávají pomluvy oběti, zesměšňování, nedochází ke kontaktu „na tělo“.

2. **Fyzická agrese a manipulace** – přitvrzování projevů: výhrůžky, nadávky, fyzické útoky, zatím jen od agresora. Objevuje se v zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, ostrakizovaní žáci začnou sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem, nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Uvedená stadia se většinou řeší metodou usmíření.

3. **Vytvoření jádra** – uskupení kolem agresora. Ve třídě se objeví skupinka jedinců, která vládne, začínají stavět své spolužáky do pozice buď anebo, tzn. buď budeš s námi, nebo budeš trpět jako oběť. V tomto okamžiku vzniká pyramida šikanování, oběť se pro kolektiv stává výhodnou – je mi jedno, jestli někdo trpí, já mu nic nedělám, hlavně, že to nejsem já, kdo trpí. Zde je již kolektiv nemocný šikanou, dochází k naprostému pokřivení sociálních vazeb. Přesto v tomto stadiu je možný ještě zásah zvenčí, žáci stále hlídají, zda je někdo při šikaně nepřistihne. Pokud někdo zvenčí nezasáhne, znamená to začátek systematické šikany.

4. **Většina skupiny přijímá normy agresorů** – ty jsou pro skupinu nepsaným zákonem. Role ve třídě jsou téměř rozděleny, je zde skupina pánů a tzv. otroků, kteří již nemají mnoho sil

k obraně, začínají se smířovat se svým údělem, i mírní a slušní žáci začínají být krutí. Role pedagoga ustupuje do pozadí.

5. **Totalita** – dokonalá šikana, brutalita se stává normou pro celou skupinu. Třída je již pevně rozdělena – jsou zde vládcové a ti, co slouží, agresori mají třídu pevně v rukou, všichni je poslouchají, učitel ztrácí jakoukoli možnost zásahu, protože jeho slovo je na nižší úrovni než slovo agresora. Oběti jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoli. Neúnosnost utrpení řeší únikem do nemocí, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu, případně se zhroutlí. U oběti v této fázi může docházet k jakémusi paradoxnímu převratu – obdivuje svého agresora, brání ho jako svého kamaráda, má ve své hlavě vštípeno, že se nikdo nesmí nic dovědět a i to, co se s ním děje, je naprosto normální a v pořádku.

Čím dříve se na šikanující chování přijde, tím snazší je i vyšetřování a náprava.

Opatření proti šikaně ve škole:

1. realizujeme specifickou primární prevenci v souladu se Školním programem prevence
2. odmítáme jakékoliv projevy násilí mezi žáky či zneužití moci
3. školní řád nastavuje konkrétní pravidla chování
4. klasifikační řád stanovuje sankce za porušení pravidel chování
5. žáci s třídním učitelem vytvářejí třídní pravidla, vztahující se k vzájemné úctě, spolupráci, rozvoji pozitivního klimatu ve třídách
6. monitorujeme prostory školní budovy (kamerový systém, dohled pedagogů)
7. funguje vzájemná informovanost mezi pedagogy
8. zaměstnanci školy monitorují varovné signály vzniku šikany
9. pedagogové, žáci i rodiče jsou informováni o problematice šikany
10. probíhá další vzdělávání pedagogů
11. třídní učitelé pořádají třídní akce na podporu vztahů mezi žáky
12. pracujeme s tolerancí a respektem k odlišnostem žáků
13. podporujeme důslednost
14. pracujeme se sebehodnocením žáků
15. organizujeme cílené preventivní programy
16. spolupracujeme se specializovanými institucemi (PPP, OSPOD, zařízení s odbornou a terapeutickou péčí
17. škola má ve školním řádu zpracovaná pravidla používání informačních a komunikačních technologií

18. ředitel školy zajišťuje dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole před vyučováním a o přestávkách
19. poskytujeme školní poradenské služby rodičům a žákům

II. Krizový plán proti šikanování

Metodika **první pomoci** pedagogů při šikaně zahrnuje 4 kroky:

1. diagnostika šikany
2. vyšetřování
3. náprava
4. léčba

Diagnostika šikany – pracovníci školy se snaží sledovat chování žáků v různých situacích – nejen během výuky, ale především při konání školních dozorů o přestávkách i na akcích pořádaných školou. Je nutné všimnout si jakýchkoli projevů rizikového chování a tzv. varovných signálů vycházejících jak ze strany potenciálních agresorů, tak obětí.

Varovné signály šikany:

- žák vchází do třídy s učitelem, často postává na chodbě v blízkosti učitele, ale nekomunikuje
- žák je osamocený, působí depresivně, nemá kamaráda
- žák nechodí na tělocvik, má nadměrnou absenci
- zhoršení prospěchu, výrazný pokles koncentrace pozornosti
- přehlížení žáka
- projevy nerovnoprávnosti – žák dostává povýšenecké příkazy apod.
- kanadské žertíky
- zesměšňování – posměch třídy při neúspěchu
- jednostranné pošťuchování, postrkování, apod.
- mnohdy nevysvětlitelné útočení oběti proti spolužákům – oběť často bývá označována za agresivní, ve skutečnosti ale je neustále provokována spolužáky, kteří se baví tím, že dotyčný zuří.

Metody vyšetřování, nápravy a léčby jsou voleny dle závažnosti šikanování. Škola řeší šikanu podle předem zvolených postupů buď vlastními silami, nebo spolupracuje s dalšími institucemi. Rozlišujeme dva stupně závažnosti – počáteční a pokročilý, které se odlišují charakteristickými rysy chování, spoluprací, vztahy a celkovou atmosférou ve skupině.

Pro případ výskytu šikany je na škole ustanovena **skupina osob zodpovědná za její řešení**, kterou tvoří vedení školy, školní metodička prevence (ŠMP), výchovná poradkyně (VP) a třídní učitel. V případě složitějšího řešení se škola obrací na další orgány, instituce a odborníky (středisko výchovné péče, pedagogicko-psychologická poradna, okresní metodik prevence, OSPOD, Policie ČR aj.)

Postupy řešení šikany:

1. situace, které škola zvládne řešit sama

1. odhad závažnosti a stanovení formy šikany;
2. rozhovor s informátory a oběťmi;
3. nalezení vhodných svědků;
4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory);
5. ochrana oběti;
6. předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření);
 - b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku);
7. realizace vhodné metody:
 - a. metoda usmíření;
 - b. metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči);
8. třídní hodina:
 - a. efekt metody usmíření;
 - b. oznámení potrestání agresorů;
9. rozhovor s rodiči oběti;
10. třídní schůzka;
11. práce s celou třídou.

2. situace, které škola nezvládne řešit sama je nutná pomoc zvenčí:

1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;
2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.
3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy;
4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;
5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);
6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům
7. rozhovor s obětí a informátory;
8. nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků;
9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;
10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi).
11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

Nápravná opatření:

1. výchovná opatření
2. snížení známky z chování
3. převedení do jiné třídy na jiné škole
4. ředitel školy doporučí rodičům agresora dobrovolné umístění do SVP (středisko výchovné péče)
5. ředitel školy podá návrh OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) k zahájení práce s rodinou
6. škola umožní agresorovi individuální výchovný plán
7. následná dlouhodobá práce s obětí i agresorem
8. práce s celým třídním kolektivem

Spolupráce se specializovanými institucemi:

- PPP, SVP
- Pediatri, odborní lékaři, psychologové, zařízení s odbornou poradenskou a terapeutickou péčí

Ohlašovací povinnost školy:

1. Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu oznamuje škola Policii ČR.
2. Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností nebo poskytování školských služeb – oznamuje třídní učitel zákonnému zástupci agresora i oběti.
3. Podezření, že je dítě v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že ohrožuje samo sebe – oznamuje škola na OSPOD.

Odpovědnost rodičů:

- rodiče zodpovídají za zdravý vývoj dítěte
- podezření na šikanu oznamují třídnímu učiteli či řediteli školy
- jsou informováni o průběhu vyšetřování

Podávání stížností a oznámení:

Není-li rodič s řešením případu spokojen, podává stížnost řediteli školy. Je-li rodič přesvědčen, že i nadále je postup školy nedostatečný, obrací se na tyto instituce – zřizovatel školy, Česká školní inspekce.

Trestné činy v souvislosti se šikanou:

vydírání, omezování osobní svobody, zbavení osobní svobody, útisku, těžkého ublížení na zdraví, ublížení na zdraví, vraždy, loupeže, krádeže, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, poškození cizí věci, znásilnění, kuplířství, pohlavního zneužití, nebezpečné vyhrožování, nebezpečné pronásledování, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení

Trestné činy ve vztahu ke kyberšikaně

- nebezpečné pronásledování (stalking)
- účast na sebevraždě (např. zaslání SMS oběti s úmyslem vyvolat u ní rozhodnutí k sebevraždě)
- porušení tajemství dopravovaných zpráv (např. “odposlech“ e-mailu)
- porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti)
- pomluva (např. vytvoření webových stránek zesměšňujících oběť)

Šikana zaměřená na učitele:

1. zajištění bezpečí a odborné pomoci pro pedagoga
2. zajištění dohledu ve třídě
3. izolace agresora
4. zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě
5. vyšetření sociálních vztahů ve třídě odborníkem
6. zajištění programu selektivní nebo indikované primární prevence ve třídě
7. řešení situace s žáky, rodiči, ostatními pedagogy

Vypracovala: Mgr. Andrea Bucková

Zdroje:

- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 332 s.
- Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikany 2016
- Program proti šikaně, ZŠ Letohrad
- Program proti šikanování, Gymnázium Otrokovice